

környezetből, ahol — többek között! — Gombár Csaba munkálkodik. Mert nagyon nem mindegy, hogy milyen a pendülő magyar politológia társadalmi környezete, fontosak mind a makro-, mind a mikrofeltételek. Nagyon kellene ezek a feltételek, mert a szerzőnek is igen sok dolga van még. Hiszen megíratlanok még a bölcsészkarai évek, a Berkeley-egyetemen töltött és a Moszkva környéki Beljajevo-Bogorodszkojében lehúzott egy-egy év „politizációs” tapasztalatai, emlékei, a 68-as reform, az akkori csehszlovák, majd a lengyel események, de a többi szomszédos vagy távolabbi ország nyúglődéséhez kapcsolódó élmények, viták tanulságainak elrendezésére is előbb-utóbb sort kell kerítenie. S persze beleférne ebbe a politikai „humorológiá”-ról készítendő — megígért! — szisztematikus alapvetés is... S miután az e témákban való passziózó kedv nem látszik apadni a szerzőnél, nincs más dolgunk mint jó egészséget is kívánni a további elmélkedéshez, alkotó töprengéshez. Merthogy legújabban olyan idők közelednek, melyben a „homo politicus” problematikája s az ezekben való eligazodás tudománya felértékelődést mutat s úgy tűnik, hogy a politikatudomány vizein — nem kevés bátorsággal — hajózni kell... S a kavargó vizeken az eddigi teljesítményei alapján Gombár Csaba is révészünk lehet. Ehhez mint „homo politologicus”-nak megvan már a jogosítványa... (Kozmosz.)

PÁL LÁSZLÓ

Hódmezővásárhely története I.

Az 1970-es évektől kezdődően a helytörténetírás ismételt reneszánszát figyelhetjük meg. Az addig csak elvként hangoztatott gondolat, hogy az országos történetíráshoz az alapot a helytörténet adja, most kezd a gyakorlatban is kibontakozni. A helytörténet iránti érdeklődés megnövekedését valós igények előzték meg. Állami és társadalmi szerveink helyesen ismerve fel a szűkebb pátria iránti megnövekedett érdeklődést — és azt kiaknázva — tevőlegesen támogatást nyújtottak és nyújtanak a helytörténeti kutatásokhoz. Hisz kutatások nevelési tényezővé válnak: fejlesztik a manapság oly sokat kárhözvont történelmi közgondolkodást, és a jó értelemben vett lokálpatriotizmus kibontakoztatásával a hazaszeretetet és a magyarságtudatot. 1984-ben jelent meg a Hódmezővásárhely is a háromkötetesre tervezett várostörténeti monográfiájának első kötetével.

Hódmezővásárhely Városi Tanácsa 1974-ben hozott határozatot a város történetének megírásáról. A megbízott szerzők nagy része már 1979—80-ban benyújtotta kéziratát. A megjelenésre azonban mégis 1984-ig kellett várni. A szinte már szlogenként alkalmazott nyomdai kapacitásra való hivatkozás ellenére is túlzottan tűnik ez az idő, és sok szempontból káros is. Az ilyen hosszú átfutási idő után megjelenő írásokat a szerzők — figyelembe véve fejlődésüket — általában már csak „mostohagyermeküknek” tekintik.

A várostörténeti monográfiáktól eltérően külön fejezetet kapott a város historiográfiájának áttekintése. A szerző, Kovács István három részben foglalta össze a város történetével foglalkozó műveket, beleágyazva azokat a történetírás

főbb fejlődési vonulataiba. Kiemelt helyen foglalkozik Hódmezővásárhely első „igazi” monográfiájával, Szeremlei Sámuellel. R. Várkonyi Ágnes tanulmányát felhasználva a szerző marxista igényű és értékű elemzését adja Szeremlei ötkötetes művének. A monográfia e rész tanulmányát anyagbősége miatt haszonnal forgathatják azok, akik részletesebben is meg kívánnak ismerkedni a város történetével.

Andó Mihály tudós alapossgal ismerteti a monográfia következő fejezetében Hódmezővásárhely természeti földrajzát, amely magában foglalja a város földrajzi helyzetét, földtani viszonyait, a felszíndomborzati és település-morfológiai adottságait, a felszíni és a felszín alatti vizek szerepét, a talajvíz-földrajzi viszonyokat, az éghajlati adottságokat, a talajföldrajzi viszonyokat, a város és környékének növényföldrajzát, valamint természetes állatvilágát. Félő módon emeli fel hangját a természetvédelem érdekében. „... az állatvilág képének átalakulása még a növényzeténél is nagyobb mértékű volt. A korábbi ezerarcú, színes életközösség egy részének napjainkban már hírmondója sincs. A század elején még megtalálható fajok kihaltak, vagy a természetátalakító munkák következtében máshol élnek. A jövőben azonban fokozottan figyelemmel kell kísérni, hogy a természetátalakítás egyben az élővilág szempontjából természetvédelmet is jelentsen.” (110.)

A honfoglalás előtti korok régészeti emlékei című fejezet több archeológus rész tanulmányát tartalmazza. Korek József a Dél-Alföld benépesülésétől (i. e. 20 ezer körül) időszámításunk kezdetéig követi nyomon tanulmányában a város és környékének életét a régészeti leletek tükrében. Külön hangsúlyt kap dolgozatában a hazánk első neolitikumi népességét alkotó és oly sok hipotézisre okot adó úgynevezett Körös-kultúra, amely először a Dél-Alföldön tűnt fel. Nagy Margit a gepida királyság történetéig vezeti el az olvasót. A germán és iráni népek uralma a Kárpát-medencében i. sz. VI. század második felében szűnt meg. Az avar kaganátus bemutatására és lelőhelyeinek ismertetésére Bokorné Nagy Katalin vállalkozott. A nagy jegyzetapparátust felvonultató dolgozat külön értéke, hogy tárgyalja az idevonatkozó forrásokat Nagy Károly koráig. László Gyula professzor rövid tanulmányában a honfoglalás korába kalauzolja el az olvasót. Annak ellenére, hogy Hódmezővásárhelyről és környékéről az adott korból nem maradt fent írott forrás, a szerző mégis meggyőzően képes bizonyítani, hogy az Árpádokkal rokon Bor-Kalán nemzetség birtokában levő Hód és Vásárhely környékén a honfoglalás idejére wallanak a törzsnevek. A monográfia régészeti részének lezárásaként kapott helyet Galántha Márta és Vályi Katalin közös munkája A város és környékének középkori régészeti topográfiája és településtörténete címmel.

c Blazovich László az Árpád-kori oklevelekben a városra és környékére vonatkozó szinte összes utalást összegyűjtve új és meghatározó jelentőségű megállapításokat közöl a város kora középkori történetéről. A korabeli források és szakirodalom tényeinek szintéziséből a marxista helytörténetírás metodikájának következetes véghezvitelével élő képet fest a régió gazdasági és társadalmi múltjáról. A hatalmas ismeretanyagot feltételező munka külön értékeként említhető, hogy az országos történelembe ágyazva — azzal párhuzamosan — mutatja be az adott terület történetét a honfoglalástól a török hódoltság koráig. Az oklevelek újszerű felhasználására is példát mutat a szerző. Egy, az 1470-es évekből származó oklevélben ötven csomorkányi jobbágy nevét sorolják fel. A névsort — ami az adott korból igen ritka — Blazovich több tényező bizonyítására is felhasználta. Mégpedig bizonyította, hogy

Csomorkányon a jobbágyok többsége magyar nemzetiségű volt, valamint a foglalkozás szerinti megoszlást is rekonstruálta: „... Csomorkányon földművelő lakosság élt. Elvértve találkozunk a névlistában valamiféle egyéb ipari foglalkozásra utaló előnévvel.” (312.) Sőt a hagyományos ötös szorzószám felhasználásával kísérletet tett a névsor alapján a csomorkányi lakosság lélekszámának megállapítására is.

A város életét a török hódoltság korában Kovács István tanulmányából ismerhetjük meg. Különösen értékes a dolgozatnak a gazdaságtörténeti része, melyben a szerző a török defterek alapján a város növénytermesztését és állattenyésztését ismerteti. Hiányosságként megállapítható, hogy a kor társadalmi viszonyai kissé elnagyolt formában kerültek megfogalmazásra, és nem elég árnyaltan a társadalmi rétegek közötti különbség.

Kruzslicz István tanulmányában a város fejlődésének teljes körképét adja 1735-ig. A mezővárosi fejlődés általános vonásaiból kiindulva a város rövid történetéről kapunk összefoglaló képet a visszatelepüléstől kezdődően a Törő—Pető—Bujdosó-féle parasztmegmozdulásig. Sokoldalúan mutatja be Kruzslicz a város népességét, a gazdasági és társadalmi viszonyokat, valamint a városi önkormányzat működését.

Rákos István dolgozata alapján 1848-ig követheti nyomon az olvasó a város történetét. Érdekes megállapításokat találhatunk a — részben Szentí Tibor előtanulmánya alapján feldolgozásra került — tanyavilág kialakulásával kapcsolatban. A város életében és gazdaságában oly meghatározó jelentőségű tanyavilág korai történetét ismertette a szerző bemutatja, hogy milyen mértékben és hogyan valósult meg Vásárhelyen a még szinte teljes egészében feudális jegyeket magában hordozó kizsákmányolás a tanyások, a bérlők és a részesművelők esetében. A tanulmány egyik kiemelkedő része a Károlyi-uradalom kialakulásával és gazdálkodásával foglalkozik.

A monográfia egyik legnagyobb formátumú alkotása a város művelődéstörténetét vázolja fel a polgári forradalom koráig. Imre Mihály tanulmánya átfogó képet ad Hódmezővásárhely kultúrájáról. Úttörő jelentőségűnek tekinthető a dolgozat iskolatörténeti része, valamint a város művészeti és irodalmi életének bemutatása. Külön fejezetet szentelt a szerző Szőnyi Benjámintudományos és irodalmi munkásságának. A vásárhelyi „polihisztor” életművének ismertetésével Imre Mihály nagy érdemeket szerzett a magyar művelődéstörténet eddig kevésbé ismert lapjainak feltérképezésében.

A kötet használhatóságát nagymértékben növeli a Herczeg Mihály által összeállított kronológiai áttekintés. A név- és helymutató szintén segíti — kisebb pontatlanságai ellenére is — az olvasót a kötetben való jobb tájékozódásban.

A főszerkesztő, Nagy István és a szerkesztő, Szigeti János nagy munkát végeztek azzal, hogy egységes köteté szerkesszék a sok szerző által írt monográfiát. E munkának becsülettel sikerült eleget tenniük, annak ellenére, hogy stílusegyenletlenségek fedezhetők fel a kötetben. A jegyzetapparátus és a rövidítések egységesítése azonban kiválóan sikerült. (*Hódmezővásárhely története I. A legrégebbi időkől a polgári forradalomig, Hódmezővásárhely, 1984.*)

BERTA TIBOR